

Regionstyrelsen

Avskaffande av förseningsavgifter på biblioteken

Förslag till beslut

- Regionstyrelsen beslutar att avskaffa folkbibliotekens avgift för försenad återlämning av media från och med den 1 juli 2024.

Sammanfattning

Det är gratis att låna böcker och de flesta andra fysiska medier (till exempel tidskrifter och surfplattor) på folkbiblioteken. Den tid låntagaren får ha lånade medier är generöst tilltagen och det finns möjlighet till påminnelse via mail och/eller sms när lånetiden går mot sitt slut. Om mediet inte återlämnas i tid sker ett automatiskt omlån och lånetiden förlängs med ytterligare en period, under förutsättning att mediet inte är reserverat av en annan låntagare. Om mediet inte återlämnas sker en automatiskt omlån vid två tillfällen, vilket innebär att lånetiden kan uppgå till maximalt 90 dagar beroende på vad som lånats.

Om mediet inte återlämnas debiteras låntagaren en avgift för försenad återlämning av media (hädanefter kallat 'förseningsavgift') som räknas från första dagen efter att lånetiden löpt ut.

Hösten 2022 genomförde Biblioteken på Gotland en undersökning genom intervjuer med ett antal utvalda grupper som biblioteken hade identifierat inte använde bibliotekens tjänster. Undersökningen fokuserade på att identifiera hinder för att ta del av bibliotekens tjänster. Undersökningen riktade sig bland annat till barn och ungdomar, äldre och personer med funktionsvariationer. Undersökningen visade att risken att få en förseningsavgift och hamna i skuld utgjorde en tungt vägande anledning till att en person valde att inte bli låntagare vid biblioteket. Främst boende på vård- och omsorgsboenden, deltagare i daglig verksamhet och personer i socioekonomisk utsatthet uppgav att förseningsavgiften utgör en "tröskel" för att ta del av bibliotekens utbud av fysiska medier. I den sistnämnda gruppen, personer i socioekonomisk utsatthet, inrymdes vårdnadshavare som uppgav förseningsavgiften som ett hinder för att låta sina barn bli låntagare.

Ett test genomfördes under hösten 2023 med avskaffad förseningsavgift för deltagare i daglig verksamhet som fick besök av bokbilarna, i syfte att undanröja ett hinder för att ta del av bibliotekens tjänster. Testet kan inte tydligt sägas ha bidragit

till fler låntagare inom gruppen. Dock har det sannolikt bidragit till att personer som varit låntagare en tid men som inte utnyttjat möjligheten att låna böcker har börjar göra det igen.

Förseningsavgiften utgör alltså ett hinder för biblioteken att utföra sitt läsfrämjande uppdrag enligt bibliotekslagen, vilket särskilt drabbar de grupper i samhället som kanske mest behöver ha tillgång till bibliotekens utbud och verksamhet. Det huvudsakliga syftet med att avskaffa förseningsavgiften är att underlätta tillgängligheten för dessa grupper. Ett annat syfte är att underlätta biblioteksmedarbetarnas läsfrämjande arbete genom att öka förutsättningarna för ett positivt möte mellan låntagare och medarbetare. Ytterligare ett syfte är att minska tiden för den administration som hanteringen av avgifterna innebär och som idag tar tid från bibliotekens medarbetare.

Under Covid 19-pandemin avskaffade många bibliotek i landet förseningsavgiften i syfte att undvika smittspridning då människor kom till biblioteket för att återlämna böcker i tid trots att de var sjuka. Flera kommuner har sedan valt att avskaffa förseningsavgiften permanent med gott resultat.

Avgiften för förkomna eller förstörda medier kvarstår, mot bakgrund av att det är kostsamt att ersätta en förkommen bok.

Studentlitteratur tillhörande Uppsala Universitetsbibliotek omfattas inte av förslaget till avskaffad förseningsavgift, då det bedöms att denna litteratur behöver cirkulera i högre omfattning.

Avskaffande av förseningsavgifterna påverkar bibliotekens ekonomi i form av en utebliven intäkt, för 2023 var intäkten cirka 40 000 kronor. Den uteblivna intäkten bedöms uppvägas av en minskad kostnad för administration.

Ärendebeskrivning

Prioriterade grupper

Bibliotekslagen (2013:317) understryker att biblioteksverksamhet ska finnas till för alla, oavsett individuella förutsättningar. Personer med funktionsnedsättning, personer tillhörande de nationella minoriteterna och personer med annat modersmål än svenska ska prioriteras, liksom barn och unga. I bibliotekens undersökning under våren 2023 av vad som kan utgöra ”trösklar” och hinder för att ta del av bibliotekens verksamhet är det just dessa grupper som anger att risken för att få en förseningsavgift och hamna i skuld är ett hinder. Deltagare i daglig verksamhet som har god man anger att deras gode män inte tycker att personen ska ha lånekort med anledning av risken för att hamna i skuld. Samma anledning anger vissa vårdnadshavare till att inte godkänna att deras barn skaffar lånekort. Det är främst socioekonomiskt svaga vårdnadshavare som anger detta.

Bemötande i biblioteksrummet

Medarbetarna vid Biblioteken på Gotland beskriver att förseningsavgifterna ofta orsakar diskussion och missämja i mötet med en låntagare som ådragit sig en skuld. Många låntagare vill argumentera för att skulden ska avskrivas av olika skäl. Medarbetarna har möjlighet att avskriva skulderna, men hamnar ofta i en svår bedömningsituation. De flesta medarbetare vittnar om att de någon gång avskrivit skulder för att undvika bråk. Dessa diskussioner motverkar den välkomnande och inkluderande atmosfär som vi vill att våra besökare ska mötas av på biblioteket.

Erfarenheter från Covid 19-pandemin

Under Covid 19-pandemin avskaffade många kommuner sina förseningsavgifter för att undvika att sjuka personer kom till biblioteket för att lämna tillbaka sina böcker i tid. Erfarenheter från till exempel Malmö visar att de avskaffade förseningsavgifterna inte medförde att färre böcker återlämnades, snarare tvärtom – personer som hade böcker hemma och som hunnit upparbeta en skuld återlämnade sina böcker när avgifterna slopades och skulderna avskrevs. Malmö stad återinförde förseningsavgiften efter pandemin, men utreder just nu utifrån de goda erfarenheterna om den bör avskaffas permanent. Även i Södertälje kommun avskaffades avgifterna i samband med pandemin. Södertälje delar Malmös goda erfarenheter och avskaffade i mars 2023 förseningsavgiften permanent.

Även Biblioteken på Gotland avskaffade under pandemin förseningsavgiften i smittobegränsande syfte, men återinförde avgiften när pandemin var över. Erfarenheterna är dock de samma som för Malmö och Södertälje – antalet försenade medier ökade inte när avgifterna slopades tillfälligt.

Vi ser en allmän trend just nu kopplad till frågan om avgifter inom folkbiblioteken i landet. Frågan om avgifter diskuteras i de flesta kommuner som inte redan avskaffat åtminstone förseningsavgifterna, både ur ett ”tröskelsänkande” perspektiv och ur till exempel barnrätts- och GDPR-perspektiv. Den allmänna bedömningen hos de kommuner som avskaffat avgifterna är att avgifterna är ett hinder för det läsfrämjande arbetet och att ”det kostar mer än det smakar”.

Ekonomi

Intäkten från förseningsavgifterna uppgick för Biblioteken på Gotlands del under 2023 till mindre än 40 000 kronor. Snittkostnaden för en förseningsavgift uppgick under 2023 till 21,03 kronor. Intäkten har minskat successivt under de senaste åren. En anledning är att region Gotland inte kunnat erbjuda ett system för att fakturera avgiften som inte innebär att fordringen går vidare till Kronofogden vid utebliven betalning. Därav har flera skulder än tidigare avskrivits – det bedöms inte som rimligt att en skuld på kanske 20 kronor ska kunna medföra att en låntagare hamnar hos Kronofogden. En annan anledning är införandet av ett automatiskt omlån i augusti 2023. Det automatiska omlånet har medfört en minskning av antalet försenade återlämnade medier – de flesta medier återlämnas efter det automatiska omlånet.

Erfarenheter från bland annat Södertälje där förseningsavgifterna avskaffades under 2023 visar att kostnaden i form av den tid det tar för medarbetarna på biblioteket att hantera avgifterna – diskutera med låntagaren, bedöma om avgiften ska avskrivas eller inte, hantera betalningen - är högre än den intäkt förseningsavgifterna ger. Minskad hantering av förseningsavgifterna frigör tid för medarbetarna att ägna sig åt det läsfrämjande uppdraget.

Det finns alternativa sätt att påverka benägenheten att återlämna lånade medier i tid än med en avgift. Till exempel finns möjligheten att ”spärra” en låntagare för nya lån under en period. Denna åtgärd är så klart inte heller särskilt läsfrämjande, men den drabbar i alla fall inte den enskilde ekonomiskt.

Biblioteken tar även ut en avgift för förkomna eller förstörda medier, en kostnad på 75-300 kronor beroende på vad det är som förkommit eller förstörts. Avgiften avser att täcka åtminstone en del av kostnaden för att ersätta det förkomna med ett nytt exemplar. Förvaltningen bedömer att det är viktigt att denna avgift kvarstår, då den bedöms vara ett viktigt incitament för att vårda och återlämna det lånade.

Bedömning

Förvaltningen bedömer att beslutet att avskaffa Bibliotekens på Gotland förseningsavgifter är i enlighet med bibliotekslagens skrivningar om tillgänglighet och prioriterade grupper, då det bidrar till att ”sänka trösklarna” och underlätta för de personer som behöver det bäst att få ta del av bibliotekens verksamhet och utbud. Beslutet bedöms även vara i enlighet med den regionala utvecklingsstrategins skrivningar om social hållbarhet och likvärdighet.

Förvaltningen bedömer vidare att ett avskaffande på sikt gynnar bibliotekens ekonomi då intäkten från avgifterna understiger kostnaden för medarbetarnas administrativa arbete. Den minskade intäkten hanteras genom en omfördelning inom befintlig budget.

Beslutsunderlag

Regionstyrelseförvaltningens tjänsteskrivelse 2024-03-05

Regionstyrelseförvaltningen

Stefan Hollmark
regiondirektör

Angelica Andersson Fihn
Avdelningschef Kultur och Fritid